

Tradicijska kultura Hrvata

Vicko Kapitanović (ur.), *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću* (Split: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu; Split: Kulturni sabor Zagore; Šibenik: Veleučilište u Šibeniku, 2013), 367 pp.

Zbornik radova pod naslovom *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori* na 367 stranica donosi priloge devetnaest autora, sudionika znanstvenoga skupa održanoga 14. prosinca 2012. u Unešiću. Autori međunarodnog ugleda, profesori mnogih fakulteta, autori brojnih znanstvenih knjiga, monografija, studija i članaka, istaknuta su imena istraživača i proučavatelja domaće baštine – arheologa, etnologa, antropologa, folklorista, povjesničara kulture, teologa, jezikoslovaca.

U tematski širokom rasponu vlastitih i timskih projekata čuvari stare sačuvane prirodne i kulturne tradicije i blaga njene predaje svojim su prilogima višestruko obogatili riznicu naših duhovnih baštinskih vrijednosti, materijalnih i nematerijalnih dobara. S ciljem očuvanja onih i danas živih vrijednosti i otkrivanja novih, pokušaji su objašnjenja predznanstvenog mišljenja i mitske paradigme i njihova vrednovanja kao sastavnice domaćeg i europskog kulturnog identiteta te odašiljanja njihovih poruka.

U minulih trinaest stoljeća Zagora je od svoje usmene eshatološke predaje, poganske i religiozne, sve do novijeg vremena, u europskom civilizacijskom i kulturnom kontekstu, u recepciji stranih kultura (egipatske, asirsko-babilonske, orijentalne, indoeuropske, bizantske, antičke grčko-rimske, kršćanske, otomanske, islamske), sačuvala i izgradila autohtone i posebne, vlastite temelje ljudskih vrijednosti u prožimanju domaćih i stranih predaja i kultura, transformirajući ih i modificirajući bogato povijesno nasljeđe i njegove funkcije, životnu, estetsku, umjetničku, edukativnu i didaktičku.

Nastavljajući na rezultate velike plejade domaćih i stranih istraživača domaće kulturne povijesti L. Maruna, F. Bulića, I. Lovrića, M. Gavazzija, M. Medinija, M. Glavičića, S. Gunjače, D. Rendić-Miočevića, M. Bošković-Stulli, R. Katičića i mnogih drugih, autori zbornika svojim pojedinačnim popisima literature donose nove podatke i vlastite rezultate do sada manje poznate građe, iznova otkrivajući slabije istraženu domaću baštinu Zagore i tako je spašavaju od zaborava, zapuštenosti, umnogomu rasutu, okrnjenu ili čak i mrtvu.

U svojem uvodnom tekstu »Stazama vjere i mita kroz Zagoru« priređivač Vicko Kapitanović posebno ističe:

»Upoznavanje religioznosti nekoga društva vodi potpunijem upoznavanju toga istog društva. Religiozne spoznaje pomažu boljem shvaćanju okoline. Pomažu shvatiti kako je čovječanstvo i misaono odrastalo; kako se duhovno i kulturno razvijalo; koje je i kakve prepreke proživjelo kroz stoljeća; što nosimo kao duhovni usud, baštinu, teret ili olakšanje. Omalovažavanje i zanemarivanje tih spoznaja vodi duhovnom sakaćenju društva i otežava razumu prirodan razvoj misli, što ponekad vodi i političkim suprotstavljanjima.«

I zaključuje: »Ovaj zbornik radova – plod znanstvenih istraživanja zanesenjaka koji su u nj utkali ljubav, trud i vrijeme – pokazuje kako su vjera i vjerovanja od starine pratili misaoni, kulturni, pa i gospodarski razvoj društva.«

Uz visok stupanj razvoja starog Ilirika, njegove likovne i epigrafičke građe, povijesnih spoznaja i predodžbi, religiozno-filozofskih, kozmičkih i svjetonazorskih, autori su u brojnim svojim iščitavanjima otkrili nove aspekte, tumačenja i varijante delmatskog panteona, lokalnih kultova i stočarskih božanstava u ikonografiji. Očituje se to u slici staroslavenskih religioznih bogova dualističkog karaktera od doba hrvatskih vladara, povijesnih svjedočanstava kršćanstva i poganstva, posebice u doba romanizacije naše kulture. Primjeri za to jesu lokalni kultovi i žrtveni obredi Silvana, boga šuma, pastira i obilja rimskog panteona, poistovjećenog s Panom. Vežani uz prirodni ciklus godine te s atributima i elementima pučke imaginacije i sa štovanjem nimfa (Nenad Cambi), njihova nastanka, nazivlja, staništa i moći, svjedoče i danas ostaci svetišta u Saloni i Splitu, uz Herakla i Mitru, iz doba romanizacije Dalmacije. To su znaci autohtonih božanstava, također i znakovi štovanja egipatskih božanstava i njihove veze s kršćanskim korijenima (mit o Hermesu i Thotu). Nadalje su to vjerovanja u nadnaravna i nevidljiva demonska bića, u dobre i zle bogove, vile, duhove, vještice, suđenice, vukodlake, vampire i đavle te njihove društvene uloge, ukorijenjene u duhovni svjetonazor (Luka Šešo). Slične pojave susrećemo i u predaji drugih slavenskih naroda, kao i u Grkã, Germanã, Talijanã. Proučavajući starohrvatske crkve i kulturne spomenike, hramove i samostane, tragove politeističkog sustava starih naroda domaćeg prostora (Liburnija, Histria, Japodija), brojnih domaćih radionica, visoku kvalitetu stilskih osobina, pisane dokumente, naši autori otkrivaju nove, mnoge do danas nepoznate aspekte i značajke religiozne simbolike, primjerice pronađenih svjetiljki (Vinka Bubić), posebice naše sepulkralne skulpture (N. Cambi). U novoj religiji Zagore, njenim običajima, legendama, izrekama i poslovicama, vjerovanjima (krštenje, poklade, mirila) i kultovima, otkriveni su temelji današnje hrvatske nacije (Toni Brajković, Ivo Glavač). Tragovi su to vjerskih i

političkih obreda i običaja (Juraj i Vitomir Belaj, Jadran Kale, Marko Katić, Višnja Milanović) u ranosrednjovjekovnoj Dalmaciji, obrednih napjeva (Lidija Bajuk) i kozmogonijskih predodžbi, nadalje pogrebnih običaja (Željko Demo), zavjetnih žrtvenika (Ante Rendić-Miočević), votivnih spomenika ranosrednjovjekovnih objekata domaćih arheoloških lokaliteta (Salona, Trogir, Sinj, Knin, Postire, Kijevo, sela Šibensko-kninske županije). Jezične starine sačuvane su u toponimiji i njenim značenjima u prezimenima i službenim ispravama 15. stoljeća (Nedjeljko Budiša), od vremena glagoljaša i latinista do 18. st. Tome u prilog govori i pučka poezija mitskog svijeta i njegovih bića, u profanaciji sakralnog, na tragovima prastare indoeuropske mitologije. U spoju narodne mudrosti i mašte, uloge sociogeografskog determinizma (u zastupnika francuske, njemačke i američke škole), u domaćim pučkim vjerovanjima (Jurica Botić) javlja se svojevrsna praslavenska mitološka tipologija, odnos čovjeka i prirode, kozmosa i povijesti, svjetla i tame, života i smrti. Ona je sačuvana i do danas u pričama kazivača i u suvremenim zapisima mitskih predaja (solarni kult, kult mrtvih, mit neumrle duše, duše na kamenu) u kontekstu europske mitologije (Marko Dragić) i u širokom aspektu, etnološkom, simboličkom, antropološkom, kulturološkom, eshatološkom...

Zbornik tako prerasta u svojevrsni dokument rane hrvatske kulturne povijesti. On pruža opću sliku društvenih, kulturnih, vjerskih i religioznih odnosa, odnosa života i običaja, religije i umjetnosti, gospodarstva i urbanizma, u čemu jednu od važnih uloga ima i odgojna uloga vjere u očuvanju vjerskog i nacionalnog identiteta (Jadranka Garmaz, M. Dragić).

Visoka razina znanstvenog istraživanja predočenih priloga o očuvanju hrvatske materijalne i nematerijalne baštine posvema opravdava kriterije Unescove konvencije iz 2003. g. o kulturnim dobrima kao potvrdu i dokazu kulturnog identiteta.

Hrvatska zavičajna baština, kulturna i duhovna, kao živo kolektivno pamćenje po toj je Unescovoj konvenciji »oblik duhovnog stvaralaštva«, a čine ga jezik, dijalekti, govori, toponimika, usmena kniževnost, folklor u glazbi, plesu, umijeća, obredi i običaji. Svi ti aspekti, sadržajni i problemski, predmet su radova ovog zbornika. Prastara vjerovanja još su i danas kreativno prisutna kao odjek skriven u usmenoj predaji, folkloru, književnosti, glazbi.

Korištenje bogatih izvora, najstarijih izdanja i priručnika, a također i muzejskih zbirki, franjevačkih samostanskih i privatnih knjižnih fondova te vlastitih terenskih istraživanja uz privatna saznanja o drevnoj pučkoj religioznosti i religioznim shvaćanjima Hrvata i izgradnji njene kulturne svijesti od davnine do suvremenih dana apostrofira V. Kapitanović. Referirajući o složenosti i odnosima kroz stoljetni razvoj i povijesne mijene Zagore, migracije

i integracije etničkih grupa kroz pobožnost i magičke čine protiv uroka, zala i bolesti, himne, molitve i zaklinjanja, simbole otajstvene i čudotvorne moći svetaca, svetih mjesta i predmeta, medaljica, novčića, kristograma i pučke medicine, ističe on i rezimira povijest, ulogu i značenje Zagore u domaćim, ali i europskim, međunarodnim obzorima, štoviše i njeno značenje i utjecaj starog mitskog svijeta u domaćoj književno-teološkoj literaturi.

Usprkos brojnim teškoćama, različitosti i nepouzdanosti metoda anketa i intervjua, kontroverzi, mnoštvu disparatnih radnih hipoteza, uslijed oštećenja i uništenja lokaliteta uvjetovanog novim načinom života, sve ubrzanijim razvojem turizma, nadalje uslijed fragmentarnosti arheoloških nalazišta, umnogomu još predstoje mnogi zadaci istraživanja početaka naše kulturne povijesti, otkrivanja starosti, identifikacije i ubikacije, atribucije, rekognosciranja, komparativnih analiza. Pretpostavka je to potrebe angažiranja istraživača različitih struka: konzervatora, arheologa, etnologa, geografa, svjetovnih i crkvenih povjesničara, lingvista, filologa, filozofa, nastojanja za što cjelovitijom kritičkom prosudbom uvrđenih rezultata, tumačenja i objašnjenja multikulturalnosti i kulturno-civilizacijske slike naše tradicionalne baštine i njene uključenosti u europsku zajednicu naroda.

Na potrebu prikupljanja i očuvanja vjerodostojnih dokaza o uzajamnom kulturnom i duhovnom primanju i davanju, prožimanju i interakciji, ukazuju i vrsni radovi ovog zbornika koji predstavljaju nov doprinos bogatstvu dosadašnje historiografije.

Potvrđuje se tako još jednom sjajna eliotovska parabola o tradiciji kao mirnoj točki svijeta koji se ne kreće ni od, ni ka, nego kao točki u kojoj se stječu prošlost i budućnost. Ili drugim riječima, o njenom neprestanom i novom prenošenju naraštajima.

Popraćen bogatim i rijetkim ilustrativnim materijalom, zbornik je upućen kako stručnjacima i znanstvenicima tako i široj javnosti, pojedincima i ustanovama zauzetim za istraživanje i očuvanje posebnosti hrvatskog identiteta, kako to ističu njihovi autori.

Ljerka Schiffler